

Marek Německý

Co drží společnost pohromadě?

Pojetí sociální komunity
a konstitutivního symbolismu
u Talcotta Parsonse, Richarda Müncha
a Jeffreyho Alexandera

Co drží společnost pohromadě?

Pojetí sociální komunity a konstitutivního symbolismu
u Talcotta Parsonse, Richarda Müncha
a Jeffreyho Alexandra

Marek Německý

Recenzenti:

prof. PhDr. Blanka Říhová, CSc.

prof. PhDr. Peter Ondrejkovič, DrSc.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2015

© Marek Německý, 2015

ISBN 978-80-246-3009-0

ISBN 978-80-246-3036-6 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Za inspiraci a cenné podněty vděčím zejména následujícím osobám:
doc. PhDr. Jiřímu Šubrtovi, prof. Richardu Münchovi (Otto Friedrich
Universität Bamberg), prof. Pavlu Baršovi, prof. Jiřímu Musilovi
a dalším kolegům z doktorandských a jiných seminářů.

Děkuji nadaci BAYHOST za financování stipendijního pobytu
v Bambergu v akademickém roce 2004/2005 a Ministerstvu kultury ČR
za stipendijní pobyt na Johann Wolfgang Goethe Universität
v zimním semestru 2003.

Kniha byla vydána v rámci řešení projektu GAČR č. 13-35717P
Strukturální příčiny arabských revolucí a nástupu politického islámu.

Obsah

Úvod	13
Metodologií práce je sociální teorie politiky	14
Inspirace Ernestem Gellnerem	14
Výzkumný záměr – rekonstrukce pojmu sociální komunity – rozpracování jeho nových dimenzí	14
Obrana Parsonse proti dezinterpretacím jeho díla	15
I. Prolegomena – vymezení klíčových pojmů	18
Konceptualizace sociální a systémové integrace	18
Rozlišení mezi sociální a systémovou integrací	18
Pojetí Davida Lockwooda	19
Pojetí Jürgena Habermase	20
Pojetí Anthonyho Giddense	21
Mouzelisovo pojetí	21
Pojem sociálního řádu	22
Pozitivistické koncepce řádu	22
Idealistické koncepce řádu	24
Voluntaristické koncepce řádu	25
Münchova koncepce sociální integrace	26
Integrace aktérů	26
Integrace jednání	26
Negativní integrace	27
Pozitivní integrace	27
Sociální integrace a sociální řád	27
Sociální integrace za hranicemi národního státu	28
Negativní efekty sociální integrace	28

II. Dějiny konceptualizací integrace společnosti	29
Prehistorie problému: reflexe novověké společnosti v díle skotských osvícenců	29
Herbert Spencer	30
Liberálně utilitaristické kořeny Spencerova myšlení	30
Spencerův evolucionismus	31
Spencerova teorie systémové diferenciac	32
Spencerova teorie institucí	34
Poznámka	35
Emile Durkheim	36
Analytické hodnocení – význam Emila Durkheima pro rekonstrukci konceptu sociální komunity	40
Poznámka k roli Maxe Webera v rámci promyšlené koncepcí společenské diferenciac	42
III. Předpoklady pojmu sociální komunity v Parsonsově teorii	44
Teorie systémů jednání	45
Kulturní systém, jeho vztah k nejvyšší realitě a kybernetická hierarchie řízení	46
Sociální systém a jeho vnitřní diferenciac	46
Pojem společnosti	48
Sociální komunita a její struktura	49
IV. Historicko-genealogický pohled na pojem sociální komunity	50
Sociální komunita a konstitutivní symbolismus u premoderních společností	50
Sociální komunita u společností přechodného typu	54
Generalizace konstitutivního symbolismu do podoby kosmologicko-náboženského systému a sociální komunita u společností archaického typu	54
Sociokulturní diferenciac, sociální komunita a konstitutivní symbolismus u historických impérií přechodného typu	59
Konfuciánský konstitutivní symbolismus a imperiální organizace Číny	60
Hinduistický konstitutivní symbolismus Indie a nedostatečná politická a sociální integrace indické společnosti	61
Politicko-náboženský konstitutivní symbolismus islámské Ummy	62
Konstitutivní symbolismus imperiálního občanství v Římě	64
Sociální komunita a konstitutivní symbolismus v matečných společnostech starého Izraele a starověkého Řecka	65
Středověká mezifáze vývoje sociální komunity	67
Strukturální změna sociální komunity v moderních západních společnostech: obecné shrnutí argumentace	69
Vznik anglické národní sociální komunity jako proces společenské inkluze	72

Demokratická revoluce	73
Americká sociální komunita – Parsonsova stať „Full Citizenship for the Negro American?“	74
Národ jako sociální komunita	75
Sociální komunita a občanství	77
V. Systémově-teoretický pohled na koncept sociální komunity	78
Obecné rysy teorie symbolicky generalizovaných médií, její vznik a další vývoj	78
Koncepte double interchanges	78
Kořeny teorie symbolicky generalizovaných médií v Parsonsových úvahách o politice	80
Vliv konceptu jazyka na teorii symbolicky generalizovaných médií	80
Peníze jako symbolicky generalizované médium	81
Moc jako symbolicky generalizované médium	82
Obecná charakteristika moci	82
Moc jako cirkulující médium	82
Postavení moci v rámci konceptu symbolicky generalizovaných médií	83
Moc jako generalizované médium donucení – koncept autority	84
Vliv jakožto symbolicky generalizované médium zajišťující integraci sociální komunity	86
Vliv jako institucionalizace postojů důvěry	86
Čím je vliv krytý?	87
Vliv a solidarita v rámci komunity	88
Druhy vlivu	89
Politický vliv – svobodné asociace	89
Fiduciární vliv	90
Vliv založený na apelu na loajalitu	90
Vliv týkající se interpretace norem	90
Inflace a deflace vlivu	91
Hodnotový závazek – médium fiduciárního subsystému	93
Definice hodnotového závazku	93
Vlastnosti hodnotového závazku jako symbolicky generalizovaného média	94
Paradigma vzájemné směny mezi subsystémy	95
Symbolicky generalizovaná média a sociální komunita	95
Symbolicky generalizovaná média a jejich přínos pro teorii sociální komunity	97
VI. Sociální komunita a společenský konflikt	99
Coseroova teorie sociálního konfliktu	100
Intermezzo: Základní funkce společenského konfliktu podle Lewise Cosera	100

Analytické hodnocení: Societální komunita a funkce sociálního konfliktu	103
Inspirace Coserem	103
Implikace pro definici societální komunity – vztah normativního řádu a konfliktu	105
Rokkanova teorie štěpení moderní societální komunity	106
Integrativní role politických stran	106
Odvození teorie sociokulturních štěpení z Parsonsovy teorie	107
Teorie sociokulturních štěpení	109
Přínos Rokkanovy teorie pro obohacení pojmu societální komunity	110
Societální komunita jakožto politická komunita	111
Dva aspekty pojmu politické komunity	112
Štěpení jako zdroj stresu pro politickou komunitu	113
Societální komunita ve světle dialektiky solidarity a schizmatu	114
Komplementarita durkheimovského a marxistického přístupu	114
Pojem sociální klasifikace jako inspirace pro rekonstrukci pojmu societální komunity	114
Konflikt a jeho dopad na statusové systémy	116
Multidimenzionální pohled na problematiku solidarity a schizmatu	117
Lockwoodova teorie rituálů a hyperrituálů	118
Procesy deklasifikace a reklasifikace v rámci statusového systému	119
Teorie statusové inkongruence	121
Durkheim a Gramsciho teorie hegemonie	122
Parsons, Lockwood a propojení konsensuální a konfliktualistické teorie	124
Case study normativního konfliktu ve společnosti – americké kulturní války	124
Mechanismy vzniku a udržování a rozštěpené kulturní hegemonie v USA	126
VII. Reformulace konceptu jednání v díle neofunkcionalistů	129
Recepce Parsonsovy teorie jednání v díle Richarda Müncha	129
Voluntaristická teorie jednání	130
Kantovské jádro Parsonsovy teorie – pojem interpenetrace	130
Motiv interpenetrace v díle klasiků	132
Münchova rekonstrukce rozvoje motivu interpenetrace v Parsonsově díle	133
Analýza modernity	134
Reformulace konceptu jednání v díle Jeffreyho Alexandera	135
Alexanderova teorie jednání a řádu	138
VIII. Rekonstrukce moderní societální komunity	141
Inspirace Richardem Münchem	141
Co drží společnost pohromadě?	141

Právní dimenze sociální komunity	145
Právo jako mechanismus zajišťující jak sociální tak systémovou integraci moderní společnosti	146
Platnost daného řešení za metodologického předpokladu odlišné definice pojmů sociální a systémové integrace	149
Inspirace Johnem Rawlsem: Společně sdílená politická kultura jako zdroj integrace společnosti	151
Rawlsova koncepce překrývajícího se konsensu – normativně filosofická reflexe pojmu sociální komunity?	151
Předpoklady Rawlsova politického liberalismu	152
Teorie překrývajícího se konsensu	154
Inspirace dílem Jeffreyho Alexandra	156
Alexanderovo řešení vztahu kultury a sociálního systému	156
Tři modely vztahu mezi sociálním konfliktem a kulturním konsensem	157
Kulturní specifikace	157
Kulturní pilířování	158
Kulturní refrakce	158
Teorie kulturního traumatu – case study holocaustu	159
Role traumatu jako konstitutivního symbolismu?	159
Sociální konstrukce traumatu – případ holocaustu	161
Alexanderovo myšlení o občanské společnosti – nová teorie sociální komunity?	163
Obecné rysy Alexanderova pojetí občanské společnosti – implikace pro teorii sociální komunity	163
Binární kódování – nová teorie konstitutivního symbolismu?	164
Sociální komunita a diskursy svobody a represe	166
Sociální komunita a dialektika posvátného a profánního	167
Závěrečné shrnutí	170
Použitá literatura	179
Abstract	194
Seznam tabulek a schémat	196

Úvod

Tato kniha volně navazuje na moji diplomovou práci [Německý 2001], která byla věnována problematice občanské společnosti v současné politické filosofii. Vycházela tak z mého profesionálního tréninku v oblasti politické filosofie. Čím déle jsem se však zabýval pojmem občanské společnosti, tím více jsem si začal uvědomovat neudržitelnost pouhého normativního přístupu k tomuto pojmu. Stále více mne začaly zajímat otázky vztahu společnosti a státu, povahy politična a sociálna vůbec. Politická filosofie nebyla schopna tyto moje palčivé otázky zodpovědět.

Důležitou roli zde sehrála kniha *Civil Society and Political Theory* od Jeana Cohena a Andrewa Arata [1992], která mne poprvé upozornila na systémové teorie a teorie sociální diferenciacie ve vztahu ke konceptu občanské společnosti. Proto když jsem uvažoval o tématu svého dalšího výzkumu, rozhodl jsem se podívat na problém občanské společnosti z perspektivy sociální teorie. Domnívám se totiž, že sociální teorie, jakožto nenormativní způsob myšlení, má mnohem vyšší stupeň kognitivní objektivity než politická filosofie. Politická filosofie zkoumá abstraktní logiku normativní argumentace, nemůže nás však přinutit přijmout určitá normativní kritéria, a ne jiná.

Kořeny našich normativních rozhodnutí spočívají v našich existenciálních zkušenostech, které jsou komunikačně sdíleny v přirozeném světě. Společnost institucionalizuje takto sdílená přesvědčení do podoby morálky jakožto symbolicky generalizovaného komunikačního kódu úcty a neúcty. Diskuse v politické filosofii mají tedy podobu jakéhosi metajazyka, který pomáhá logicky tříbit argumenty, ale samy nemohou být zdrojem morální závaznosti. Skutečné morální debaty probíhají v přirozeném světě. Sociální teorie svou rezignací na pokus najít logiku normativního myšlení získává mnohem vyšší stupeň kognitivní objektivity, založené na poznání ideálně typických struktur sociální reality.

Metodologií práce je sociální teorie politiky

V poslední době se zejména v německém sociálněvědním myšlení objevuje tendence k takzvané sociální teorii politiky, jak je například vyjádřena v knize Karla von Beymeho *Theorie der Politik als Gesellschaftstheorie*. Tato tendence byla inspirována velkým teoretickým „revival“, který nastal po vydání Habermasovy *Teorie komunikativního jednání*. Na ni reagovali Jeffrey Alexander a Richard Münch svou neofunkcionalistickou koncepcí představující znovuoživení parsonianismu.¹ Oproti klasické empirické politologické teorii se teorie politiky jakožto sociální teorie zabývá politickými procesy v jejich komplexitě, a ne pouze jedním subsystémem společnosti, kterým je politický subsystém. Proto jsem dospěl k závěru, že právě tento teoretický přístup představuje vhodné paradigma pro výzkum problematiky (občanské) společnosti.

Inspirace Ernestem Gellnerem

Snad ještě důležitější roli sehrála kniha Ernesta Gellnera [1997] *Podmínky svobody*, kde proti sobě staví moderní západní občanskou společnost a ideokratickou Ummu Islámu jakožto model společnosti držené pohromadě stejnou vírou. Gellner hovoří o tom, že moderní občanská společnost je charakterizována takzvanou koncepcí modulárního člověka, který nemá svou předem danou identitu, a dále klíčovou rolí zájmů ve své konstituci. Při četbě Gellnera se mi vynořila otázka, co vlastně drží takovouto moderní společnost pohromadě, není-li to stejná víra a stejné rituály, jako je tomu v případě islámské Ummy? Nejprve jsem se pokoušel hledat odpověď u Gellnera, ale tam jsem ji v uspokojivé míře nenašel. Pak se mi však dostala do rukou kniha Talcotta Parsonse *Společnosti: vývojové a srovnávací hodnocení*, která mi otevřela nové obzory.

Výzkumný záměr - rekonstrukce pojmu societální komunity - rozpracování jeho nových dimenzí

Objevil jsem klíčový Parsonsův pojem societální komunity², který představuje teoretický model umožňující myslet kohezi moderní společnosti.

1 Cennou komparaci díla Talcotta Parsonse, Jeffreyho Alexandera a Richarda Müncha podává například Jens Jetzkowitz [1996].

2 Přínos své práce vidím ve skutečnosti, že se mi podařilo podat podstatně plastičtější a více

Výhodou tohoto pojmu je, že v sobě kombinuje jak **historicko-genealogický**, tak i **systémově-teoretický** přístup. Na jedné straně Parsons popisuje evoluci společností a v jejich rámci i diferenciaci sociální komunity, která u moderních společností nabývá podoby, jež v sobě zahrnuje jak národ, tak i občanskou společnost. Na druhé straně lze tuto diferenciaci pochopit i systémově-teoreticky na základě Parsonsova schématu AGIL v rámci paradigmatu takzvaného analytického realismu. Genialita Parsonse spočívá právě v propojení obou dvou těchto přístupů. Pojem sociální komunity představuje analyticky přesnější a obecnější pojem, než je politicky zprofanovaný pojem občanské společnosti, který často označuje protikladné skutečnosti. Rozhodl jsem se proto definovat svůj výzkumný zájem **jakožto výzkum problematiky sociální komunity**, a nikoli jako výzkum problematiky občanské společnosti.

Sociální komunita bývá také například Jeffreyem Alexanderem nebo Richardem Münchem chápána jako **solidární komunita**, jako pokus představit si společnost jako pospolitost vzájemně se uznávajících a k sobě solidárních členů. Tato pospolitost však existuje v případě moderní společnosti pouze na abstraktní rovině. S procesy diferenciaci probíhá generalizace kulturních vzorců a společně sdílených hodnot, které drží sociální komunitu pohromadě. Zatímco v případě primitivních a archaických společností je sociální komunita držena pohromadě náboženským konstitutivním symbolismem, tedy společně sdílenými vírami a rituály, s rozvojem moderní společnosti dochází ke generalizaci a vyšší abstrakci těchto hodnotových a kulturních vzorců.

Obrana Parsonse proti dezinterpretacím jeho díla

Parsonsovi se často podsouvá představa, že se pokusil vysvětlit kohezi moderní společnosti na základě společně sdílených hodnot, a tím se prý dopustil neodpustitelné naivity, někteří mu dokonce podsouvají konzervativní, neřkuli reakční úmysly.³ Tato představa společnosti držené po-

dimenzionální pohled na sociální komunitu než přední německá socioložka Uta Gerhardt [2001] ve svém článku.

3 Například Alvin Gouldner [1970: 412–446] chápe Parsonse jako konzervativního myslitele idealistického ražení a považuje ho za dědice „metafyzické“ tradice jdoucí zpět až k Platonovi: *Tvrdím spíše, že jak platonská, tak funkcionalistická teorie měly své kořeny v infrastruktuře, v řadě specifických předpokladů a sentimentů, které vykazují signifikantní konzistenci, a že jak platonská filosofie, tak funkcionalistická sociologie musí být zčásti vykládány jako výraz této společné infrastruktury, která byla kulturně přenášena a sociálně reprodukována po nějakých dva tisíce let.* [Gouldner 1970: 413] *Jak platonismus, tak sociologický funkcionalismus se zaměřují na sociální mechanismy, pomocí kterých*

hromadě společně sdílenými hodnotami je kritizována zejména teoretiky konfliktu a teoretiky racionální volby.⁴ Takto pochopená kritika je však neoprávněná. Parsonsova teorie je mnohem sofistikovanější. Je pravda, že Parsons je teoretikem, který mluví o klíčové roli hodnot. Odlišuje však obecnou otázku po povaze sociálního řádu od otázky sociální koheze moderní společnosti. Otázka po povaze sociálního řádu se rovná otázce, co zajišťuje stabilitu očekávání, která mají vůči sobě sociální aktéři.

Ve své práci *The Structure of Social Action* Parsons [1937] rozlišil pozitivistickou a idealistickou koncepci řádu. Pozitivistická koncepce chápe řád jakožto výsledek vzájemného strategického jednání jednotlivých aktérů [Müch 2004: 45]. Idealistická teorie chápe naopak řád jako výsledek racionálního souhlasu ohledně ideálních principů jednání. Parsons se pokusil vytvořit syntézu, takzvanou voluntaristickou teorii jednání, která tvrdí, že jednání nemůže být pochopeno ani jako výsledek strategického jednání jednotlivých aktérů, ani jako bezprostředně vyplývající z ideálních norem jednání, nýbrž představuje syntézu obou dvou těchto aspektů.

Hodnoty hrají klíčovou roli při vysvětlení stability očekávání aktérů a představují ideální normativní způsob koordinace svobodných aktérů. Z toho, že hodnoty hrají klíčovou roli v koncepci sociálního řádu a sociálního jednání nelze vyvodit zjednodušenou představu, že společnost je držena pohromadě pouze společně sdílenými hodnotami. Parsons ví, že integrace moderní společnosti je mnohem komplexnější a složitější proces. Přesto je však konsensuálním teoretikem, a ne teoretikem konfliktu, a proto se snaží hledat konsensuální základ toho, co drží moderní společnost pohromadě.

Hovoří o procesech **zobecnování hodnot** a jejich **abstrakce na vyšší úroveň**. Klíčovou roli zde hrají dva pojmy, jednak zmíněný pojem sociální komunity a jednak pojem symbolicky generalizovaných médií komunikace, prostřednictvím kterých se Parsons pokouší popsat procesy směny, které probíhají na makroúrovni v moderní společnosti. **Symbolicky generalizovaná média představují odpověď na Durkheimovu otázku, co drží moderní organickou společnost pohromadě, když**

jsou lidé formováni a vytvářeni, pomocí kterých jsou na ně aplikovány normy, a pomocí kterých jsou nuceni k tomu, aby chtěli to, co po nich vyžaduje partikulární sociální systém. Funkcionalismus tím, že je neškodně nálepkuje jako mechanismy sociální kontroly nebo formy výchovy či socializace, na tyto mechanismy nepohlíží jen jako na [funkcionální] potřeby [systému], ale jako na dobra, ačkoli tyto mechanismy by mohly být neméně přesně nazvány mechanismy dominance. [Gouldner 1970: 421]

4 Hartmund Esser [1999: 140] píše: *Peníze, trhy a křížení zájmů učinily hodnoty jako mechanismus integrace v moderních společnostech téměř zbytečné.*

to nejsou společně sdílená víra a rituály? Odmítá-li Parsons naivní partikularismus společností s „mechanickou“ solidaritou, odmítají jeho následovníci i univerzalistický optimismus Habermase [1984] a jeho naivní víru v sociálně integrativní moc jazyka projevující se přeceňováním role diskursu při integraci moderní společnosti [Münch 1998: 144]. Parsonsovy teorie sociální komunity a symbolicky generalizovaných médií nám umožňují podat mnohem plastičtější a více dimenzionální pohled na klíčovou otázku této práce: Co drží společnost pohromadě?

I. Prolegomena - vymezení klíčových pojmů

Konceptualizace sociální a systémové integrace

Pojem integrace má fundamentální význam pro moderní sociologickou teorii. Ve funkcionalistické teorii *popisuje způsob vztahu jednotek systému, díky kterému na jedné straně jednají kolektivně tak, aby nedošlo ke kolapsu systému a aby bylo umožněno udržovat jeho stabilitu, a na druhé straně kooperují s cílem podpořit jeho sjednocené fungování.* [Oxford 1994: 319] Nevýhodou této definice ale je, že je příliš široká a nedostatečně rozlišuje mezi sociální a systémovou integrací.

Rozlišení mezi sociální a systémovou integrací

Byl to právě David Lockwood [1964, 1992: 399–412], kdo první rozlišil pojmy sociální a systémové integrace: *Zatímco problém sociální integrace zaměřuje pozornost na problémy řádných nebo konfliktních vztahů mezi aktéry, problém systémové integrace se zaměřuje na řádné nebo konfliktní vztahy mezi částmi sociálního systému.* [citováno dle Lockwood 1992: 400] Rozlišení mezi těmito dvěma aspekty bylo podle Lockwooda implikováno již normativním funkcionalismem. Části společnosti zde představují institucionalizované vzorce. Konflikt zde má potom podobu konfliktu rolí pramenícího z nekompatibilních institucionálních vzorců. Takto se systémový konflikt přenáší do sociálního konfliktu nositelů těchto rolí. Například může vzniknout konflikt mezi rolí rodiny jako ekonomické jednotky, která může být ve funkcionálním konfliktu s její rolí výchovy dětí, prostoru intimity a podobně, a to se může přenášet do reálných sociálních vztahů, kde to může vyvolávat napětí.⁵ Stejně tak mohou vzniknout konflikty

5 Příklad je autorův, nikoli Lockwoodův.

mezi očekáváními lidí o roli například senátora jako obhájce místních zájmů a rolí, kterou mu předepisuje ústava, tj. hájit zájmy všech občanů a jednat v souladu se svým svědomím. Ještě intenzivnější může být například konflikt mezi rolí premiéra jako ústavního činitele, který má prosazovat zájmy celé země, a rolí člena strany a očekáváními spojenými s touto rolí ze strany členské základny. Jak koneckonců ukazuje politický neúspěch Vladimíra Špidly.

Lockwood se však domnívá, že tento typ sociálního konfliktu, kdy je sociální konflikt výsledkem systémové nekompatibility mezi rolovými institucionálními vzorci, není jediným typem sociálního konfliktu. Existují například konflikty o zdroje, a ty jsou zapříčiněny poněkud jinými mechanismy. Proto kritici normativního funkcionalismu kritizovali způsob, jakým funkcionalismus pojednává o problému sociální integrace, kterou de facto odvozuje od integrace systémové [Lockwood 1992: 400]. Problémem normativního funkcionalismu je příliš silné pojetí institucí. Již Merton kritizoval skutečnost, že pohlížíme na instituce, jako by měly podporu všech členů a vrstev ve společnosti [parafrázováno dle Lockwood 1992: 401, původně Merton 1957: 122]. Právě skutečnost, že tomu tak není, odkazuje k problematice propojení problematiky sociální a systémové integrace s pojmem konfliktu.

Problematikou rozlišení sociální a systémové integrace se zabýval Nikos Mouzelis [Vol 31: 111–119], který vypracoval typologii jednotlivých klasifikací mezi sociální a systémovou integrací. Mouzelis rozlišuje mezi pojetím Davida Lockwooda, Jürgena Habermase a Anthonyho Giddense.

Pojetí Davida Lockwooda

Mouzelis zde parafrázuje Lockwoodovu definici rozdílu mezi sociální a systémovou integrací: *Sociální integrace odkazuje k řádným nebo konfliktním vztahům mezi aktéry, zatímco systémová integrace se zaměřuje na kompatibilní nebo nekompatibilní/kontradiktorní vztahy mezi částmi sociálního systému.* [Mouzelis Vol 31: 111] Pojem sociální integrace tedy slouží ke studiu problematiky řádu z hlediska sociální kooperace nebo konfliktu a pojem systémové integrace nám popisuje problematiku řádu z hlediska částí společnosti. Problematiku integrace, popřípadě dezintegrace tedy můžeme studovat i z marxistické perspektivy, můžeme například řešit problematiku vztahů mezi základnou a nadstavbou. Rozdíl mezi systémovou a sociální integrací koreluje s rozdílem mezi normativním⁶

6 Systémová perspektiva nahlíží *institucionální komplexy jako virtuální řád pravidel- norem* [Mou-